Türk Kadınlar Birliği

Türk Kadınlar Birliği 7 Şubat 1924 tarihinde Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşunun resmen tanınmaması üzerine kurulmuş bir dernektir. Kadınlar Halk Fırkası, Millî Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanması üzerine Türk kadınının, yeni Türkiye Devleti'nin kurulması sürecinde siyasal hak arayışına girmesi ile ortaya çıkmış bir oluşumdur. Millî Mücadele döneminde Türk kadını Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrası işgallere karşı protesto mitingleri düzenlemiş, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri oluşturmuş ve Millî Mücadele için bağış toplamıştı. Ayrıca işgalden, zulümden ve tecavüzden kaçanlara yardım etmek, askerin ihtiyacını karşılamak, cepheye malzeme taşımak gibi… çok önemli etkinliklerde bulunmuştu.

Kadınların bu fedakârlıklarını takdir eden, Mustafa Kemal Paşa bu konudaki görüşlerini 21 Mart 1923 tarihinde Konya kadınları ile yaptığı konuşmasında şu sözleri ile ifade etmiştir:

"*…Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını 'ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim' diyemez…"*.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (1920-1923) feshedilmesi ve seçimlerin yenilenmesi için 1923 Nisanında karar alınmış ve bu konuda çalışmalara başlanmıştı. Seçimlerle ilgili çalışmaların yapıldığı bu dönemde Müdafaa-i Hukuk Hareketi içinde yer alan ve pek çok alanda örgütlenerek faaliyet gösteren Sultanî (lise) ve Dar'ül-mu'allimat (kız öğretmen okulu) müdireliği de yapan Nezihe Muhiddin (1889-1958)4 Haziran 1923'te Vakit gazetesinde yayınlanan makalesinde Türk kadınının siyasal hak talebini şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Fedakar erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu'nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının nafakasını temin etti..aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfengini omuzlayıp hududa şitaban olarak (koşarak) bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i içtimaiyemizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız hakkı siyasiyesinden (siyasî hakkından) de istifade etmeye hak kazanmıştır".

Basında da geniş yankı uyandıran bu açıklamadan sonra Nezihe Muhiddin ve on üç arkadaşı toplayacakları kadın şurası için kadınlara çağrıda bulunmuşlar ve siyasal hakların kazanılması amacıyla 15 Haziran 1923'te Darülfünun'da yaptıkları toplantıda Kadınlar Halk Fırkası'nı kurduklarını açıklamışlardır. Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde siyasal hak talebi ile kurulan Fırka'nın 2.Başkanı Nimet Rüveyda, Genel Sekreteri Şükufe Nihal, Saymanı Latife Bekir, Muhasebecisi ise Seniyye İzzeddin'di.

Fırkanın amacı ve çalışmaları 27 maddeden oluşan Nizamname'sinde özetle şöyle açıklanmıştır: Kadınları dokuz ilke etrafında fikren ve bilfiil olarak örgütlemek, onların siyasal haklarını kazanmalarını sağlamak, belediye seçimlerine katılmaları için çalışmak, yetim ve şehit çocuklarının durumlarını iyileştirmek, kadınların eğitimine önem vermek, savaş durumunda kadınların yardım etmelerini sağlamak, aile ve evlilik kanunlarını kadınların yararına olacak şekilde düzenlemek, Türk kadınlarının aydınlatılmasını ve eğitilmesini sağlamaktır. Fırka'nın genel sekreteri Şükufe Nihal'e göre ise,"*Kadınlar Halk Fırkası'nın nihai hedefleri siyasi hakları kazanmak…"*tır.

Kadına seçme hakkının verilmesi konusu bu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclis'inde gündeme gelmiş, ancak tartışmalara yol açtığından Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına izin verilmemiştir. Bunun üzerine kadınlar, Kadınlar Halk Fırkası tüzüğünde yaptıkları değişikliklerle siyasal nitelik taşımayan bir cemiyet hüviyetinde 7 Şubat 1924'te

“*Türk Kadınlar Birliği”*ni kurmuşlar ve 23 maddeden oluşan bir nizamname hazırlamışlardır.

Nizamnamede Birliğin amacı ve faaliyetleri şu şekilde açıklanmıştır: Kadınların sosyal ve siyasal haklar karşısındaki sorumluluğunu kanıtlayacak olgunluğa eriştirilmesi (Madde 2), onları fikir ve toplumsal alanlarda yükselterek çağdaş bir konuma gelmelerinin sağlanması, bunun için genç kızların hakiki bir anne olarak yetiştirilmesi, dul ve kimsesiz ailelere yardım edilmesi, fakir çocukların okutulması, yeni neslin maddî ve manevi eğitimi ile meşgul olunması, kadınların çalışma hayatına teşvik edilmesi için çalışılması, konferanslar düzenlenmesi, eserler yayınlanması için çaba gösterilmesi (Madde 3); Birliğin Türkiye’nin vilayet ve kazalarında nizamnameyi uygulayacak şubelerinin açılmasının sağlanması (madde 8) ; kadın ve erkek üyelerden meydana gelen ilmî, edebî, sıhhî, terbiyevî ve hukukî encümenlerin (komisyonlar) oluşturulması (Madde 23).

Birlik özetle siyasal nitelik taşımayan bütün meselelerde, kadınları ilgilendiren her türlü etkinliği yapmayı hedeflemiştir. Daha çok üst düzey askeri ve mülki erkândan kişilerin yakınları ve eğitimli kadınların öncülük ettiği Birliğin, yönetim kurulu; Başkan Nezihe Muhiddin, Nimet Reşide (Murahhas-ı mesul), Mediha Mazhar (Katib-i umumi) ile üyeler Latife Bekir, Faize Atıf, Halit Şükrü, Şadiye Afif, Güzide Osman, İffet İhsan’dan oluşuyordu..

Nezihe Muhiddin’in Başkanlığını yaptığı 1924-1927 yıllarında Birliğin, görüşlerini Anadolu’ya yaymak için İstanbul dışında da örgütlenerek Denizli, Afyonkarahisar ve Diyarbakır’da şubeleri açılmış ve üye sayısı kısa sürede 500’e ulaşmıştır. Nezihe Muhiddin’in *Türk Kadını* isimli eserine göre, Birlik, amacını gerçekleştirebilmek için kurslar düzenlemiş, konferanslar toplamış, kadınların eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca, kadınların gerek sosyal hayatta gerekse çalışma hayatında daha etkin olabilmeleri için avukat, hâkim ve doktorluğun yanı sıra onların polis olmaları, şoförlük yapmaları gibi yeni meslekler edinmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. İsrafa karşı çıkılarak tasarruf teşvik edilmiş ve yerli malı kullanılması istenmiştir. Kadınların çarşaf ve peçeden kurtulması için de çalışan Birlik, düzenlediği balolarla görüşlerini daha geniş kitlelere ulaştırmak için anılan alanlarda yayın faaliyetlerini de sürdürmüştür.

Nezihe Muhiddin döneminde Türk Kadınlar Birliği görüşlerini *Kadın Yolu* isimli dergide ortaya koymuşlardır. Sahibi ve başyazarı Nezihe Muhiddin olan dergi, Birliğin yayın organı haline gelmiş ve *Türk Kadın Yolu* adını almıştır. Dergi Nezihe Muhiddin’in Türk Kadınlar Birliği Başkanlığını yürüttüğü 1927 yılına kadar 30 sayı yayınlanmıştır.

Bu dönemde 1926’da kabul edilen Türk Medenî Kanunu ile kadın erkek eşitliği konusunda önemli bir gelişme olmuştur. Kanun ile tek eşle evlilik getirilmiş, kadınlar boşanma hakkını elde etmiş, miras ve şahitlikte erkekle eşit hale gelmiştir. Türk Kadınlar Birliği Medeni Kanun ile verilen bu hakların kadınlar tarafından kullanılması konusunda onların bilinçlendirilmesi çalışmalarına da ağırlık vermiştir.

Birlik üyelerinin siyasal anlamda attıkları ilk adımlardan biri 1926 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası’na üyelik başvurusunda bulunmalarıdır. Ne var ki, bu istekleri de henüz zamanı olmadığından kabul edilmemiştir. 1927 yılında eşit işe eşit ücret talebinde bulunan Birlik çalışmalarını kurduğu Terbiye (Nakiyye, Muallim Sıddıka), Sıhhıye (Doktor Safiye Ali), İçtimaî ve Hukukî, Beynelmilel Kadın Birliği İrtibat Encümeni (Nezihe Muhiddin) ile Çocuk Edebiyatı (Lami’a Refik) encümeni gibi komisyonlar sayesinde yürütmüştür.

Birlik, 1927 yılında yapılacak olan seçimlere katılmayı istemiş ve bu amaçla aynı yıl toplanan kongrede kadınlara oy hakkı ve yerel seçimlere katılma hakkını savunarak, tüzüğüne “kadınların siyasal haklar için çalışacakları” şeklindeki maddeyi eklemiştir. Konu basında da gündeme gelmesine rağmen, Birliğin bu isteği Anayasa’da kadınların seçime

katılmalarını sağlayacak hükmün olmaması gerekçelerinden dolayı gerçekleşememiştir.1924-27 arasında Türk Kadınlar Birliği sadece bir hayır cemiyeti gibi çalışmamış, aile hukuku, çocukların gelişimi, siyasal hak talepleri konusunda da önemli çalışmalarda bulunmuştur.

1927-1935 arası Birliğin başkanlığını yapan Latife Bekir çalışmalarının siyasal değil daha çok himayeye muhtaç çocuk ve kadınlara iş bulmak şeklinde olacağını ifade etmiş ve kendini hayır işlerine vermiştir. Siyasal hak isteğinin zamansız olduğunu savunan yeni yönetim 1935'te kapanıncaya kadar siyasal hal talebini pek dile getirmemiş ve Atatürk'e bağlılığını vurgulanmıştır. 1929 yılı Nisan ayında "Çocuk Haftası" kutlanmıştır.

Türk Kadınlar Birliği'nin siyasal hakların kazanılması için gösterdiği gayretler Takrir-i Sükûn dönemini takip eden dönemde olumlu sonuç vermiştir. Bu konuda ilk adım 3 Nisan 1930'da kabul edilen Belediye Kanunu ile atılmıştır. Kanuna göre kadınlar ilk kez Belediye seçimlerinde oy kullanma ve Belediye Meclislerine seçilme hakkını elde ettiler. Bu gelişmeyi kutlamak için Türk Kadınlar Birliği 11 Nisan 1930'da İstanbul'da bir miting düzenlemiş ve bu günü her yıl bayram olarak kutlamıştır. Kadınlara tanınan siyasal haklardan memnuniyet duyan Türk Kadınlar Birliği seçimlere katılma kararı almıştır. Eski başkan Nezihe Muhittin Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan, Birlik Başkanı Latife Bekir ise Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan İstanbul şehir meclisine aday gösterilmişlerdir. Latife Bekir partinin İstanbul'daki seçimi kazanmasıyla eğitim encümeninde görev almıştır. 26 Ekim 1933'te muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkını elde eden kadınlar nihayet 5 Aralık 1934'te milletvekili -seçme ve seçilme hakkını kazanmışlardır. Bu gelişme üzerine yayınladıkları bildiride:"*Türk Kadını*

Büyük Atatürk yüce önder Türk kadınının hakkını verdi. Saylav seçmek ve seçilmek Büyük Ulus Kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutma ki Türk içtimaî hayatının temelisin. Buna İstiklâl Savaşı'nın kara günlerinde sırtında cephane taşıyarak kara sabanla toprak kazıyarak eriştin.

Hız alan inkılâpta aldığın yerle kendi mevkiini kendin kurdun. Layık olduğun siyasî hak sana verilmiştir. Bu mesut günü bugün hep beraber kutlayacağız.

*Saat 10'da Beyazıt Cumhuriyet Meydanına gel."*Çağrısını yapmıştır. Siyasal hakların kabulü coşkuyla kutlanmış, Türk kadınlar Birliğinin mücadelesi doğuda ve batıda ilgiyle takip edilmiştir. Birlik katıldığı toplantılarda ve yaptığı yazışmalarda kendisini tanıtmaya çalışmıştır. Doğudan ve Batıdan davetler almıştır. Bu toplantılardan biri olan 1929 yılı Haziran ayında Berlin'de yapılan "Beynelmilel Kadın Kongresi"ne Türk Kadınlar Birliği delegesi olarak Efzayiş Suat Hanım katılmıştır. 45 ülke temsilcisinin katıldığı Kongrede en fazla siyasal eşitlik konusu üzerinde durularak kadının yerel seçimlere katılması konusunda çalışılmıştır.

Bu etkinliklerden bir diğeri 18 Mart 1933'te Marsilya'da toplanan " Allience International desFemes" Kongresi'dir. Kongreye Birliği temsilen Seniha Rauf ile Lamia Tevfik Hanımlar katılmışlardır. 24 ülkeden temsilcinin katıldığı uluslararası kongrede 12. Kadın Kongresi'nin kararı alınmıştır. Otuzu aşkın ülkeden 500'yakın temsilcinin katıldığı Arsıulusal Kadın Birliği Kongresi 24 Nisan 1935'te İstanbul'da toplanmıştır. Türk kadınının kazandığı siyasal hakları dünyaya duyurması bakımından da önemli olan 12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'ne Almanya ve İtalya dışında Amerika, Avusturya, Avusturalya Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, Japonya, Macaristan, Mısır, Yeni Zelanda, Yugoslavya, Yunanistan gibi ülkelerin delegeleri ile İran, Hint, Suriye ve Filistin kadın örgütleri katılmıştı. Kongre'nin gündemini kadın sorunları ve barış konusu oluşturuyordu.

Türk Kadınlar Birliği'nin ev sahipliği yaptığı kongreye basında geniş yer verilmiş ve önemi üzerinde durulmuştur. Kongrenin ardından Birlik dağılma sürecine girmiş ve yapılan toplantıda konuşan Birlik Başkanı'nın "*Kadın Birliği ülkülerine kavuşmuştur. Türk kadınlığına bütün haklar tanınmıştır. Bundan sonra Kadın Birliği'ne ihtiyaç yoktur*" sözleri ile Birlik kapatılmıştır. Bu konudaki boşluk Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kadın kolları şubesinin oluşturulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

1935'te kapanan Türk Kadınlar Birliği'nin yeniden açılması konusu Birlik üyelerinden İffet Halim Oruz tarafından 1 Mart 1947'de haftalık olarak çıkarılan *Kadın Gazetesi'*nde dile getirilmiştir.

1949'da yeniden kurulan Türk Kadınlar Birliği 1960, 1970 ve 1980 askerî müdahale dönemlerindeki geçici olarak kapanmakla birlikte halen faaliyetini sürdüren bir dernektir. Türkiye'nin her yanında kurulan şubeleriyle Cumhuriyet tarihimizin en uzun ömürlü derneği olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ayten SEZER ARIĞ

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Ankara 1952.

CAPORAL, Bernard, **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, Ankara 1982.

Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını, Leyla Kaplan, Ankara 1988.

ÇAHA, Ömer, **Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın**, Türkçesi Ertan Özensel, Konya 1996.

ÇAKIR, Serpil, "Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını", **Kadınlar ve Siyasal Yaşam**, İstanbul 1991, s.131-141.

DİŞBUDAK, Müge, **Türk Kadınlar Birliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

ENGÜNÜN, İnci, CUNBUR, Müjgân, ÖZDEMİR, Cahide, **Millî Mücadele'de Türk Kadını**, Ankara 1983.

TAŞKIRAN, Tezer, **Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları**, Başbakanlık Yayını, 1973.

TEKELİ, Şirin, **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, İstanbul 1982.

TOPRAK, Zafer, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Arsıulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935)", **Kadın Araştırmaları Dergisi**, S 2, 1994, s.5-12.

ZİHNİOĞLU, Yaprak, **Kadınsız İnkılâp**, Metis yayınları, İstanbul 2003.

27/04/2024 tarihinde https://www.ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-kadinlar-birligi/?pdf=3289 adresinden erişilmiştir